

Іван Тичина (м. Чернівці)

аспірант Чернівецького національного

університету імені Юрія Федьковича

E-mail: initalpmc@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2536-0240>

Причини переслідування та ліквідації волинських «просвіт» польською владою наприкінці 20-х – на початку 30-х років ХХ століття

У статті проаналізовано утиски з боку польської влади волинських «Просвіт» - національних об'єднань українців, котрі у Другій Речі Посполитій взяли на себе роль захисника українського шкільництва, культури та православної церкви від польських утисків. Важко переоцінити роль товариства «Просвіта» у міжвоєнний період в житті українців, адже саме ця громадська організація відіграла провідну роль в репрезентації та розвитку культури і освіти, пропагуванні української національної ідеї, згуртовуючи навколо себе інтелігенцію, молодь, селян. Будучи заснованою у Галичині в 1868 році, «Просвіта» досить швидко завойовує прихильність і на Волині, ставши після Першої світової війни найпопулярнішою і наймасовішою організацією цього краю. Тому не дивно, що саме товариство «Просвіта» взяло на себе найбільш запитані у тогочасному суспільстві функції: книговидання, налагодження шкільної освіти, організацію українського театру, тощо.

Прослідковано еволюцію польської візії щодо діяльності просвітянських осередків на Волині, охарактеризовано утиски, що чинилися щодо волинських «Просвіт» та розкрито наслідки їх ліквідації. Станом на середину 30-х років ХХ століття на Волині було ліквідовано практично усі «Просвіти». Замість ліквідованих осередків товариства «Просвіта», воєводська адміністрація мала намір створити українські громадсько-культурні організації, які б діяли під опікою влади й стояли на платформі польсько-українського співробітництва. Однією з них стала так звана «Просвітянська Хата».

Ключові слова: волинські «Просвіти», національні об'єднання, міжвоєнний період, Друга Річ Посполита, національна ідея, Волинь.

Ivan Tychna (Chernivtsi)

postgraduate student of Chernivtsi National

Yuriy Fedkovich University

E-mail: initalpmc@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2536-0240>

Prosecution and reasons for the discussion of the volynskaya «light» by polish authority at the beginning of the 20-s – the beginning of the 30-s years of the xx century

The article analyzes the reasons for the persecution and liquidation by the Polish authorities of the Volyn Enlightenment - national associations of Ukrainians, who in the Second Commonwealth assumed the role of a defender of Ukrainian schooling, culture and the Orthodox Church against Polish oppression. It is difficult to overestimate the role of the Enlightenment Society in the interwar period in the life of Ukrainians, because it is this NGO that played a leading role in the representation and development of culture and education, promoting the Ukrainian national idea, uniting the intelligentsia, youth, and peasants. Founded in Galicia in 1868, Prosvita quickly gained its commitment in Volhynia, becoming after the First World War the most popular and mass organization of this region. It is not surprising, therefore, that the Prosvita Society itself took on the most requested functions in that society at the time: book publishing, school education, organization of Ukrainian theater, and so on.

The evolution of the Polish vision of the activities of the Enlightenment centers in Volyn was traced, the harassment of the Volyn Enlightenment was characterized, and the consequences of their elimination revealed. By the mid-1930s, virtually all of the Enlightenment had been liquidated in Volyn. In exchange for the liquidated cells of the Prosvita society, the Voivodship administration intended to create Ukrainian public and cultural organizations that would operate under the authority of the authorities and stand on the platform of Polish-Ukrainian cooperation. One of them was the so-called «Enlightenment Hut».

Keywords: Volyn Enlightenment, national unions, interwar period, Second Commonwealth, national idea, Volyn.

Постановка наукової проблеми. Як відомо, товариство «Просвіта» виникло у Галичині наприкінці 60-х років XIX століття і, досить швидко, стало масовою та авторитетною організацією для галичан. На Волині ж, просвітянські ідеї знаходять своїх прихильників лише наприкінці Першої світової війни, якраз у той час, коли цей регіон втрапляє під владу Другої Речі Посполитої. Польська влада вбачала у «Просвіті» загрозу власним державницьким інтересам, намагаючись, за всяку ціну, полонізувати західноукраїнські землі, що увійшли до її складу. То ж, просвітянський рух, який швидко набував популярності і ставав усе масовішим, викликав занепокоєння, а згодом і переслідування з боку польської влади¹, оскільки національна організація українців гуртувала навколо себе найбільш свідому та освічену частину суспільства та стояла на варті української мови, культури, традицій. Намагаючись обмежити вплив просвітянських ідей на суспільство,

польська влада стала на шлях утисків, а згодом і ліквідації «Просвіти».

Метою запропонованої статті є з'ясування та аналіз причин переслідування волинських «Просвіт» владою Другої Речі Посполитої, а також наслідки ліквідації товариства для культурно-освітнього розвитку Волині у 30-х роках XX століття.

Аналіз останніх досліджень з теми. Історію становлення, діяльності та ліквідації товариства «Просвіта» на Волині у міжвоєнний період досліджували сучасні українські історики, присвятивши цій темі ряд наукових статей та монографій. Серед найважливіших праць щодо досліджуваної проблеми слід виділити роботи І. Зуляка^{2,3}, М. Філіпович^{4,5}, Б. Савчука⁶, які ґрунтовно і різносторонньо досліджували волинські «Просвіти» міжвоєнного періоду і присвятили цій темі власні монографії. Серед наукових статей слід виділити доробок волинських істориків М. Кучерепи^{7,8,9},

¹ Стрільчук Л. Переслідування «Просвіти» польською владою на Волині у міжвоєнний період // Літопис Волині. Всеукраїнський науковий часопис. Число 19. Луцьк, 2018. С. 83.

² Зуляк І. Діяльність «Просвіти» у Західній Україні в міжвоєнний період (1919–1939) : монографія / І. С. Зуляк. Тернопіль : Воля, 2005. 946 с.

³ Зуляк І. «Просвіта» і суспільно-політичний рух Західної України (1919–1939). // Науковий вісник Чернівецького національного університету: Збірник наукових статей. Історія. Політичні науки. Міжнародні відносини. – Чернівці, 2005. Вип. 272. С. 90–97.

⁴ Філіпович М. Луцька «Просвіта». 1918–1935 рр. : монографія. Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2007. 240 с.

⁵ Філіпович М. Українсько-польські відносини на прикладі діяльності Луцької повітової «Просвіти» в 20–30-х роках XX ст. // Україна у XX столітті: уроки, проблеми, перспективи. Київ : МІП, Український Центр духовної культури, 2001. С. 168–177.

⁶ Савчук Б. Волинська «Просвіта». Рівне : Ліста, 1996. 149 с.

⁷ Кучерепа М. «Просвіта» на Волині у міжвоєнний період (20-ті – початок 30-х років XX ст.) // «Просвіта» на Волині: минуле і сучасне. Збірник наукових статей і документів / [за ред. В.К. Барана]. – Луцьк: РВВ «Вежа» ВДУ ім. Лесі Українки, 2001. С. 11–23.

⁸ Кучерепа М. Становлення та діяльність просвітянських організацій на Волині (1918–1939 рр. // Науковий Вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія: Історичні науки» – № 3(328). Луцьк: Вежа, 2016. С. 27–35.

⁹ Кучерепа М. Просвіти та Просвітянські Хати – українські національні культурні осередки Волині у міжвоєнний період // Літопис Волині. Всеукраїнський науковий часопис. Число 19. Луцьк, 2018. С.96-104.

Л. Стрільчук^{10,11,12}, Ю. Крамара¹³. Перелічені автори розглядають діяльність «Просвіт» на Волині у міжвоєнний період, аналізують політику польської влади щодо «Просвіт», вивчають діяльність повітових товариств та їх діячів, прослідковують виникнення та діяльність «Просвітянських Хат», що виникли за підтримки польської влади на Волині та замінили «Просвіти».

Виклад основного матеріалу. Відомо, що Західна Волинь у період між двома світовими війнами перебувала у складі Другої Речі Посполитої. На цій території польською владою у 1921 році було утворене Волинське воєводство. Розгортання діяльності українських громадсько-культурних організацій і товариств, у тому числі, «Просвіти», на території Західної Волині розпочалося на початку 1920-х років, коли остаточно вирішилося питання державної приналежності західноволинських земель. Останні, на підставі умов Ризького мирного договору 1921 року, відійшли до Польщі. Переважну більшість мешканців новоствореного Волинського воєводства, за даними перепису 1921 року, становили українці.

Як зазначає дослідник просвітянського руху на Волині М. Кучерепа, на початку 1920-х років «Просвіти» в краї перебували на організаційній стадії і діяли вони з великою обережністю. У повітах Волинського воєводства засновувалися самостійні просвітянські товариства з окремими статутами. Відповідні осередки діяли у Кременці, Дубно, Рівному, Луцьку, Горохові, Володимирі, Ковелі. Кожен із них засновував бібліотеки-читальні. І уже станом на 1926 рік таких читалень у воєводстві було 600¹⁴.

Оскільки «Просвіти» мали окремі статuti і єдиної Централі (керівного центру «Просвіт») утворено не було, волинські «Просвіти» за організаційною структурою суттєво відрізнялися від галицького товариства «Просвіта». Однак, як і на Галичині волинські «Просвіти» стали одним з головних осередків національного життя місцевих українців. Своє завдання вони вбачали у розповсюдженні освіти й піднесенні національної самосвідомості українського населення Волині. Досить швидко просвітянство набуває все більшої популярності і перетворилося на масове явище. Кожне товариство започаткувало велику кількість філій у містах, а також у маленьких містечках і селах воєводства. Найбільшим періодом розквіту та розгалуженої діяльності «Просвіт» у Волинському воєводстві стали 1928–1929 роки. На ту пору на терені воєводства налічувалося загалом 640 організаційних осередків товариства, які об'єднували 16 700 членів¹⁵.

Зростання кількості просвітянських осередків поставило на повістку денну необхідність утворити єдиний центр «Волинської Просвіти». З цією метою з ініціативи ради Луцької «Просвіти» був скликаний 15 лютого 1921 року перший з'їзд представників повітових товариств. Його делегати заслухали доповіді «Українська школа на Волині», «Позашкільна освіта», «Дошкільне виховання», «Організація Просвіти на Волині», з якими виступили І. Власовський, Р. Шкляр, В. Федоренко, А. Пашук. Після дебатів з'їзд прийняв ухвалу про утворення «Об'єднання культурно-просвітних організацій Волині» і схвалив його Статут. І уже на цьому етапі діяльності

¹⁰ Стрільчук Л. Переслідування «Просвіти» польською владою на Волині у міжвоєнний період // Літопис Волині. Всеукраїнський науковий часопис. Число 19. Луцьк, 2018. С. 82–87.

¹¹ Стрільчук Л. Участь Арсена Річинського в громадсько-релігійному житті Волині 20–30-х рр. ХХ століття // Роль особистості в Церкві. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції – Луцьк, 2016. – С. 157–164.

¹² Стрільчук Л. Політика Другої Речі Посполитої на території Західної Волині щодо національних та громадських організацій / Л. Стрільчук // Міжнародна наукова конференція присвячена темі прометеїзму «Видатні постаті прометеїзму. Геррик Юзевський і його спадщина (до 125 річниці з дня народження)». Сьома щорічна сесія на тему прометеїзму. м. Луцьк, 26–27 жовтня 2017 р. – Луцьк, 2017. – С. 15–16.

¹³ Крамар Ю. Ліквідація товариства «Просвіта» на західноволинських землях (1928–1933 рр.) // Науковий Вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія: Історичні науки – № 3(328). Луцьк : Вежа, 2016. С. 58–63.

¹⁴ Кучерепа М. Становлення та діяльність просвітянських організацій на Волині (1918–1939 рр.) // Науковий Вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія: Історичні науки – № 3(328). Луцьк : Вежа, 2016. С. 28.

¹⁵ Крамар Ю. Ліквідація товариства «Просвіта» на західноволинських землях (1928–1933 рр.) // Науковий Вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія: Історичні науки – № 3(328). Луцьк : Вежа, 2016. С. 59.

«Просвіти», вперше, польська влада декларує своє ставлення до українського об'єднання, і ця декларація звелася до того, що воєводське управління Статут «Просвіти» не зареєструвало.

А між тим, «Просвіта» активно займається розвитком україномовного шкільництва на Волині. Зазначимо, що на той час, 1922 рік, на території Волинського воєводства діяло 442 школи з українською мовою викладання¹⁶. Однак, ще до вступу в дію закону про шкільництво 1924 року переважна більшість цих шкіл була закрита польською владою.

Зусиллями товариств організовувались курси для неписьменних селян, а для вчителів – курси українознавства. Просвітяни завозили на Волинь з Галичини шкільні підручники українською мовою. Програма ліквідації неписьменності передбачала організацію філіями й читальнями відповідних курсів, видання букварів, «Просвітніх листків», забезпечення ними слухачів.

Однак, у 1927–1928 навчальному році на території Волині залишилось лише п'ять шкіл, де навчання проводилось українською мовою. Саме тому, товариство «Просвіта» активно стало на захист українських шкіл. Члени товариства брали участь у акціях шкільних плебісцитів, складанні декларацій за відкриття україномовних шкіл.

Пожвавлення українського національного руху на Волині викликало неабияке занепокоєння польської влади. Обговоренню цього питання було присвячено зібрання повітових старост, яке відбулося 18–20 січня 1923 року в Луцьку під головуванням виконувача обов'язків воєводи Тадеуша Двораковського. Більшість повітових старост у своїх виступах наголошували, що український національний рух на Волині існує і становить серйозну загрозу для польських національних інтересів. «Рух українців, – стверджував любомльський староста, – започаткувало православне духовенство і українське

учительство, яке перебуває під впливом діячів зі Східної Малопольщі. Дубенський староста констатував надто «швидкі темпи колонізації українців, що дало протилежний бажаному результат – створило поле для української агітації»¹⁷.

З перших днів існування «Просвіт» на Волині, польська адміністрація неприхильно ставилася до їх діяльності. Різними заборонами і репресіями вона стримувала розвиток українських культурно-просвітницьких організацій. Влада відмовлялася реєструвати філії, забороняла вистави, виступи українських хорів. Незважаючи на це, до кінця 1927 року «Просвіти» покрили густою мережею власних філій майже все Волинське воєводство. Лише Луцька «Просвіта» у 1928 році мала більше сотні своїх філій у селах і містечках повіту, в яких нараховувалось майже три тисячі членів¹⁸.

Втім, не дивлячись на зростаючу протидію з боку польської влади чисельність місцевих осередків «Просвіти» на Волині продовжувала зростати. Існували, щоправда, й чималі труднощі в діяльності товариства на місцях. Вони були пов'язані не лише з утисками польської влади, а й з гострою нестачею фінансових коштів. Певну допомогу організації надавали українські послы, центральна управа «Просвіти» у Львові, західноукраїнські політичні партії¹⁹.

Вже у 1927 році під приводом «політичної неблагонадійності» було закрито десятки повітових осередків «Просвіт». Наприклад, офіційним приводом до ліквідації дубнівської «Просвіти» стало опанування її осередків впливами Сельробу. В Дубні повітовий осередок товариства очолював посол М. Чусмай – один із лідерів партії Сельроб. У звіті воєводи В. Меха за 1927 рік читаємо: «посол Чусмай систематично влаштовує політичні наради виключно за допомогою членів «Просвіти» та її філій, що вказує на те, що діяльність товариства є швидше політичною, аніж освітньою»²⁰.

¹⁶ Iwanicki M. Oświata i szkolnictwoukraińskie w Polsce w latach 1918–1939 – Siedlce : Wyd. Uczelniane WSP w Siedlcach, 1975. (– 272 s.) S. 133.

¹⁷ Тичина І. Причини та особливості ліквідації товариства «Просвіта» на Волині 1928–1933 роки // KELM. Knowledge, edukatio, law, management. – Łódź. – № 3(23) / 2018 wrzesien. – P. 166–168.

¹⁸ Кучерена М. Становлення та діяльність просвітнянських організацій на Волині (1918–1939 рр. // Науковий Вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія: Історичні науки – № 3(328). – Луцьк: Вежа, 2016. – С. 29.

¹⁹ Зуляк І. Діяльність «Просвіти» у Західній Україні в міжвоєнний період (1919–1939) : монографія. Тернопіль : Воля, 2005. С. 347.

²⁰ Крамар Ю. Ліквідація товариства «Просвіта» на західноволинських землях (1928–1933 рр.) // Науковий Вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія: Історичні науки – № 3(328). Луцьк: Вежа, 2016. С. 60.

Найбільша хвиля репресій проти волинських «Просвіт» пройшла у 1928 році після призначення очільником Волинської воєводської адміністрації Генрика Юзевського. Головним завданням польської політики на Волині воєвода визначив державну асиміляцію краю. Стратегічна мета «волинської політики» полягала в тому, щоб шляхом політичної асиміляції українського населення Волині добитися найтіснішої інтеграції цього регіону з Польщею²¹. Даючи загальну оцінку українству Волині, Г. Юзевський приходив до висновку, що загалом воно було придатне для державної асиміляції і схильне до співпраці з поляками. Однак, на думку воєводи, український рух на Волині, з огляду на державні інтереси Польщі, мав одну дуже небезпечну рису – йому був притаманний сильний галицький вплив. Через те важливе місце у «волинській програмі» займала проблема ізоляції Волині від політичних та ідеологічних впливів Східної Галичини. Передбачалось ліквідувати на терені воєводства політичні і громадсько-культурні організації, осередки яких перебували поза межами Волині²².

Вважаючи «Просвіти» політичною експозицією українського націоналізму Галичини, Г. Юзевський повів з ними нещадну боротьбу. Лише у 1928 році було ліквідовано 318 осередків товариства²³. В цьому ж році «Просвіти» змушені були припинити своє існування у рівненському, ковельському і дубнівському повітах, а в наступному – у Володимирському повіті.

У вересні 1931 року Г. Юзевський випрацював документ, котрий представив міністру внутрішніх справ Другої Речі Посполитої. В ньому, зокрема, містилися конкретні пропозиції щодо тактики поступового відмежування північно-східних земель від галицьких воєводств. «Ни-

нішня політична ситуація на Волині, – зазначав Г. Юзевський, – з огляду на сусідство зі Східною Малопольщею зобов'язує до здійснення певних кроків, які б, з одного боку, запобігли поширенню терористичних виступів, а з другого – підкреслили б політичну окремішність Волині»²⁴. На думку волинського воєводи, ізоляція Волині від Східної Галичини зробила б неможливою будь-яку пропагандистську діяльність галицьких політиків на терені воєводства, доставку партійної літератури, приїзди кур'єрів й одночасно спричинила б розрив організаційних зв'язків місцевих партійних осередків із львівськими центральними органами²⁵.

Члени волинських «Просвіт» досить болісно реагували на позицію польської влади щодо їх закриття, намагаючись у різний спосіб її оскаржити. Однак, дане протистояння не було на рівних. Використовуючи найрізноманітніші приводи, широко застосовуючи владні важелі впливу Польська адміністрація на Волині наприкінці 20-х та на початку 30-х років ХХ століття зробила усе можливе для того, аби ліквідувати «Просвіти».

У Центральному державному історичному архіві України, що у місті Львів зберігається фонд 348, у якому представлені документи волинських «Просвіт», зокрема «Протоколи Ліквідаційних зборів». Згадані документи проливають світло на процеси ліквідації національних товариств Волині. Зокрема у ліквідаційному протоколі Луцької Повітової «Просвіти» на Волині читаємо: «...збори скликані на підставі розпорядження Повітового Староства з дня 16 червня 1934 року і розпочалися о 10 годині 1 липня 1934 року, але з причин браку кворуму були відкладені Головою на одну годину... Об годині 11.20 Голова Товариства проголосив Другі збори, які на підставі параграфу 21 статуту Товариства

²¹ Стрільчук Л. Політика Другої Речі Посполитої на території Західної Волині щодо національних та громадських організацій // Міжнародна наукова конференція присвячена темі прометеїзму «Видатні постаті прометеїзму. Геррик Юзевський і його спадщина (до 125 річниці з дня народження)». Сьома щорічна сесія на тему прометеїзму. М. Луцьк, 26–27 жовтня 2017 р. Луцьк, 2017. С. 15.

²² Тичина І. Причини та особливості ліквідації товариства «Просвіта» на Волині 1928–1933 роки / І. Тичина // KELM. Knowledge, edukatio, law, management. Łódź. – № 3 (23) / 2018 wrzesien. P. 168–170.

²³ Кучерена М. Становлення та діяльність просвітнянських організацій на Волині (1918–1939 рр.) / М. Кучерена // Науковий Вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія: Історичні науки – № 3(328). Луцьк: Вежа, 2016. С. 29–30.

²⁴ Стрільчук Л. Переслідування «Просвіти» польською владою на Волині у міжвоєнний період // Літопис Волині. Всеукраїнський науковий часопис. Число 19. – Луцьк, 2018. – С. 85.

²⁵ Крамар Ю. Ліквідація товариства «Просвіта» на західноволинських землях (1928–1933 рр.) // Науковий Вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія: Історичні науки – № 3(328). Луцьк : Вежа, 2016. С. 60–61.

є правомочними при кратній кількості членів... Секретар зборів О. Проскурія відчитав офіційні листи Повітового Староства з дня 16 червня 1934 року, Міністерства Внутрішніх Справ з дня 28 квітня 1934 року № АА/2/107, Волинського Воєводського уряду з дня 23 травня 1934 року № ВРЗ-5/34... в порядку інформації виступив Голова Зборів, що озвучив основні пункти закриття і завішення, а також озвучив усі кроки оборони, які за цей час провела Рада Товариства «Просвіта» і, взагалі, зробила Рада за час авішання до 1 липня 1934 року»²⁶.

На Ліквідаційних Зборах Луцької «Просвіти» було прийнято рішення подати скаргу до Адміністраційного Трибуналу на рішення Міністерства Внутрішніх Справ від 28 квітня 1934 року № АА/2/107, яке було одностайно підтримане. Усе рухоме та нерухоме майно Луцької «Просвіти», наявні коши передавалися Товариству «Просвіта» у Львові²⁷.

За подібним сценарієм відбувалися ліквідації усіх «Просвіт» на Волині. До середини 1930-х років адміністрація Г. Юзевського ліквідувала більшість осередків «Просвіт» у краї. У 1935 році їх залишилося лише сім.

Взамін ліквідованих осередків товариства «Просвіта», воєводська адміністрація мала намір створити українські громадсько-культурні організації, які б діяли під опікою влади й стояли на платформі польсько-українського співробітництва. Однією з них стала так звана «Просвітянська Хата»²⁸.

Перші «Просвітянські хати» почали з'являтися у волинських селах у 1932 році, після того як воєводська адміністрація ліквідувала більшість осередків товариства «Просвіта» на Волині. Їхнє відкриття супроводжувалося великими урочистостями, в яких брали участь українські послы й сенатори Волині, представники воєводської адміністрації. Розбудова «Просвітянських хат» проходила досить швидкими

темпами. Якщо в 1932 році їх налічувалося лише сім, то вже в 1937-му – близько 120, найбільше в Рівненському (53), Луцькому (28), Здолбунівському (28), Дубенському (19) повітах²⁹.

Створені на місці ліквідованих польською владою «Просвіт» українські громадсько-культурні організації, на зразок «Просвітянських Хат», «Просвітянських хорів» розглядались, насамперед, як інструмент для реалізації політичної концепції волинського воєводи Г. Юзевського, яка реалізовувалась у 1928–1938 рр. Чисельність цих організацій була невеликою (у 1937 р. на території воєводства налічувалося усього 120 «Просвітянських Хат»; для порівняння: станом на 1928 р. на Волині існувало 478 осередків «Просвіт»), а їх впливи – незначними. Репресії з боку польської влади на початку 1930-х рр. привели до фактично повного припинення діяльності «Просвіт» на території Волинського воєводства. Ці заходи мали негативний вплив на національно-культурне життя українського населення краю, спричинили загострення їх взаємин з місцевою воєводською адміністрацією.

Автор статті погоджується із думкою професора І. Зуляка про те, що переслідування просвітнього руху в Західній Україні було викликане тим, що польська влада була далека від розуміння національних інтересів українців. Протистояти негативним тенденціям влади було досить складно. Однак, «Просвіта» зуміла забезпечити важливий внесок у становлення національної свідомості західних українців³⁰.

Висновки. Колонізаційна, антиукраїнська, асиміляторська політика польської влади щодо українського населення Другої Речі Посполитої, зокрема Волині, загострила українсько-польські взаємин. Репресивна політика польської влади на початку 1930-х рр. привела до фактично повного припинення діяльності «Просвіт» на теренах Волинського воєводства. Ці заходи мали негативний вплив на національно-культурне життя

²⁶ Матеріали про діяльність Луцької повітової «Просвіти» та її ліквідацію. 1927–1937 / ЦДІАЛ України, ф. 348, оп. 1, спр. 3492, арк. 12.

²⁷ Там само, арк. 12, 12-зв.

²⁸ Савчук Б. Волинська «Просвіта» / Б. Савчук. Рівне : Ліста, 1996. С. 112.

²⁹ Крамар Ю. Ліквідація товариства «Просвіта» на західноволинських землях (1928–1933 рр.) \ Ю. Крамар // Науковий Вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія: Історичні науки – № 3(328). Луцьк : Вежа, 2016. С. 61.

³⁰ Зуляк І. Взаємини «Просвіти» Східної Галичини з Волинню у міжвоєнний період [Текст] / І. Зуляк // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сер. Історія / голов. ред. І. Зуляк ; редкол.: М. Алексієвець, Л. Алексієвець, М. Бармак [та ін.]. – Тернопіль : [ТНПУ], 2013. – Вип. 1 : у 2 ч., ч. 1. С. 30–32.

українського населення краю. Переслідування та подальша ліквідація «Просвіт» на Волині була спричинена кількома чинниками: по-перше політичним становищем західноукраїнських земель, по-друге, дискримінаційною політикою урядів Другої Речі Посполитої щодо українців

загалом та «Просвіти», зокрема, по-третє, українсько-польськими політичними стосунками у цей період, по-четверте, браком єдності українських політичних сил і громадських організацій (взаємна недовіра, регіоналізм призводили до розпорошення і розколу сил).

References

- Zulyak I. (2013) Vzayemnyy «Prosvity» Skhidnoyi Halychyny z Volynnyu u mizhvoyennyu period [Tekst] / I. Zulyak // Naukovi zapysky Ternopil's'koho natsional'noho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatyuka. Ser. Istoryia / holov. red. I. Zulyak ; redkol.: M. Aleksiyevets', L. Aleksiyevets', M. Barmak [ta in.]. – Ternopil' : [TNPU]. – Vyp. 1 : u 2 ch., ch. 1. – S. 30–32. [in Ukrainian]
- Zulyak I. (2005) Diyal'nist' «Prosvity» u Zakhidniy Ukrayini v mizhvoyennyu period (1919–1939) : monohrafiya / I. S. Zulyak. – Ternopil' : Volya. – 946 s. in Ukrainian]
- Zulyak I. (2005) «Prosvita» i suspil'no-politychnyy rukh Zakhidnoyi Ukrayiny (1919–1939). / I. Zulyak // Naukovyy visnyk Chernivets'koho natsional'noho univerystetu: Zbirnyk naukovykh statey. Istoryia. Politychni nauky. Mizhnarodni vidnosyny. – Chernivtsi. – Vyp. 272. – S. 90–97. [in Ukrainian]
- Kramar YU. (2016) Likvidatsiya tovarystva «Prosvita» na zakhidnovolyn's'kykh zemlyakh (1928–1933 rr.) \ YU. Kramar // Naukovyy Visnyk Skhidnoyevropeys'koho natsional'noho universytetu imeni Lesi Ukrayinky. Seriya: Istorychni nauky» – № 3(328). – Luts'k: Vezha. – S. 58 – 63. [in Ukrainian]
- Kucherepa M. (2001). «Prosvita» na Volyni u mizhvoyennyu period (20-ti – pochatok 30-kh rokiv KHKH st.) / M. Kucherepa // «Prosvita» na Volyni: mynule i suchasne. Zbirnyk naukovykh statey i dokumentiv / [za red. V.K. Barana]. – Luts'k: RVV «Vezha» VDU im. Lesi Ukrayinky. – S. 11–23. [in Ukrainian]
- Kucherepa M. (2018) Prosvity ta Prosvityans'ki Khaty – ukrayins'ki natsional'ni kul'turni osередky Volyni u mizhvoyennyu period / M. Kucherepa // Litopys Volyni. Vseukrayins'kyu naukovyy chasopys. Chyslo 19. – Luts'k. – S. 96–104. [in Ukrainian]
- Kucherepa M. (2016). Stanovlennya ta diyal'nist' prosvityans'kykh orhanizatsiy na Volyni (1918–1939 rr. / M. Kucherepa // Naukovyy Visnyk Skhidnoyevropeys'koho natsional'noho universytetu imeni Lesi Ukrayinky. Seriya: Istorychni nauky» – № 3(328). – Luts'k: Vezha. – S. 27–35. [in Ukrainian]
- Materialy pro diyal'nist' Luts'koyi povitovoyi «Prosvity» ta yiyi likvidatsiyu. 1927–1937 / TSDIAL Ukrainy, f. 348, op. 1, spr. 3492, 34 ark. [in Ukrainian]
- Savchuuk B. (1996). Volyn's'ka «Prosvita» / B. Savchuk. – Rivne : Lista. – 149 s. [in Ukrainian]
- Stril'chuk L. (2018) Peresliduvannya «Prosvity» pol's'koyu vladoyu na Volyni u mizhvoyennyu period / L. Stril'chuk // Litopys Volyni. Vseukrayins'kyu naukovyy chasopys. Chyslo 19. – Luts'k. – S. 82–87. [in Ukrainian]
- Stril'chuk L. (2017) Polityka Druhoyi Rechi Pospolytoyi na terytoriyi Zakhidnoyi Volyni shchodo natsional'nykh ta hromads'kykh orhanizatsiy / L. Stril'chuk // Mizhnarodna naukova konferentsiya prysvyachena temi prometyizmu «Vydatni postati prometyizmu. Herryk Yuzevs'kyy i yoho spadshchyna (do 125 richnytsi z dnya narodzhennya)». S'oma shchorichna sesiya na temu prometyizmu. M.Luts'k, 26–27 zhovtnya 2017 r. – Luts'k. – S. 15–16. [in Ukrainian]
- Stril'chuk L. (2016). Uchast' Arsena Richyns'koho v hromads'ko-relihiynomu zhytti Volyni 20 – 30-kh rr. KHKH stolittya / L. Stril'chuk // Rol' osobystosti v Tserkvi. Materialy mizhnarodnoyi naukovopraktychnoyi konferentsiyi – Luts'k. – S. 157–164. [in Ukrainian]
- Tychyna I. (2018). Prychyny ta osoblyvosti likvidatsiyi tovarystva «Prosvita» na Volyni 1928–1933 roky / I. Tychyna // KELM. Knowledge, edukatio, law, management. – Lódź. – № 3 (23) / 2018 wrzesien. – P. 165 – 170. [in Ukrainian]
- Filipovych M. (2007). Luts'ka «Prosvita». 1918–1935 rr. : monohrafiya / M. B. Filipovych. – Luts'k : RVV «Vezha» Volyn. derzh. un-tu im. Lesi Ukrayinky. – 240 s. [in Ukrainian]
- Filipovych M. (2001). Ukrayins'ko-pol's'ki vidnosyny na prykladi diyal'nosti Luts'koyi povitovoyi «Prosvity» v 20–30-kh rokakh KHKH st. / M. Filipovych // Ukrayina u KHKH stolitti: uroky, problemy, perspektyvy. – Kyiv: MILP, Ukrayins'ky Tsentr dukhovnoyi kul'tury. – S. 168–177. [in Ukrainian]
- Iwanicki M. (1975) Oświata i szkolnictwo ukraińskie w Polsce w latach 1918–1939 / M. Iwanicki. – Siedlce : Wyd. Uczelniane WSP w Siedlcach. – 272 s. [in Polish]